

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

מדרש במדבר רבה

מדרש במדבר רבה הוא מדרש אגדה על ספר במדבר שנערך, ככל הנראה, במאה ה-12 בפרובאנס. מדרש זה הוא המאוחר ביותר מבין 'מדרשי הרבה' לתורה. המדרש מורכב משני חלקים השונים באופיים ובהיקפם והם פרי יצירתם של מחברים שונים. החלק הראשון הוא מדרש פרשני על פרשות במדבר ונשוא, והוא רחב היקף ביחס לחלקו השני של המדרש, ומאוחר לו. חלקו השני של המדרש על פרשות בהעלותך עד מסעי, הוא למעשה מדרש תנחומא לספר במדבר בצירוף מספר תוספות. חכמי המאה ה-13 מכירים את במדבר רבה כשהוא מכיל את שני חלקיו, ומדרך הציטוט ממנו עולה כי המדרש נתפס כחיבור קדום, פרי יצירתם של חז"ל, בדומה למדרשי התנאים והאמוראים. דעה שגויה זו בדבר קדמותו של המדרש רווחת גם כיום.

שמו של המדרש וייחוסו

המדרש מוזכר בשמו בפעם הראשונה בידי ר' יהודה בן יקר, רבו המובהק של הרמב"ן, שפעל במאה ה-13 בקטלוניה.¹ הוא מצטט מספר פעמים משני חלקי המדרש ולא מבחין בין מדרש זה לבין מדרשי חז"ל העתיקים. שמו של המדרש מוזכר גם אצל ראשוני המקובלים ר' עזרא ור' עזריאל מגירונה,² גם הם בני המאה ה-13, וכן בפירושי הרמב"ן.

התואר 'רבה' שנוסף למדרש נובע ככל הנראה מהעתקה משותפת של מדרשי אגדה על התורה באותם כתבי היד. מעתיקים ראו, ככל הנראה, בתיבה 'רבה' ציון לקבוצה של מדרשים והעבירו בהדרגה את התואר ממדרש בראשית רבה לויקרא רבה ואחר כך גם לשאר מדרשי האגדה- שמות רבה, במדבר רבה ודברים רבה. על אף התואר הזהה, כל מדרש הוא חיבור בעל אופי שונה שנוצר במקום ובזמן אחר.

בחלקו הראשון של במדבר רבה משוקעים מקורות פרי יצירתו של ר' משה הדרשן מנרבונא (שחי במאה ה-11 בפרובנס).³ עובדה זו הובילה להשערה כי ר' משה הדרשן הוא מסדר המדרש. אולם, ככל הנראה, לא רבי משה הדרשן עצמו ערך את המדרש אלא אחד מתלמידיו. שכן אם הוא היה ידוע כעורך המדרש הדבר היה בא לידי ביטוי בכתביהם של חכמים בני דורו או לפחות על ידי רש"י. רש"י מצטט פעמים רבות מדרשות ר' משה הדרשן, אך לא מזכיר כלל את במדבר רבה.⁴

זמנו של המדרש

מדרש במדבר רבה מורכב כאמור משני חלקים שונים. חלקו השני של המדרש הוא מדרש תנחומא על במדבר ותיארוכו תלוי בסוגיה הסבוכה של תיארוך מדרשי התנחומא.⁵ בחלקו הראשון של המדרש ניכרות דרשות של רבי משה הדרשן, ולכן תיארוך חלק זה לא מוקדם לאמצע המאה ה-11, זמנו של ר' משה הדרשן. עריכת המדרש וחיבור שני חלקיו זה לזה באים לידי ביטוי לראשונה בציטוטים על ידי חכמים בני המאה ה-13. קרוב לודאי שהמדרש נערך כמה עשרות שנים קודם לכן,

¹ צפון מזרח ספרד.

² דרום צרפת.

³ מעט מאוד ידוע על חכם זה ונראה כי ספריו אבדו כבר בתקופה קדומה. עם זאת, ישנם כמה חכמים שמצטטים מתורתו. החשוב מביניהם הוא רש"י שמזכיר במספר מקומות בפירושו לתורה את ר' משה הדרשן כמקור לפירושו. ר' נתן בעל מילון הערוך מזכיר את ר' משה הדרשן כרבו.

⁴ רש"י חי כשני דורות לאחר ר' משה הדרשן בצפון צרפת.

⁵ ראה במבוא למדרש התנחומא.

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

שכן החכמים מתייחסים אליו כמדרש חז"ל קדום.⁶ סביר להניח שמדרש שרק נערך לא יכול היה להגיע למעמד נכבד שכזה בזמן קצר. המדרש לא מכיל רמזים למציאות החיים בזמן ובמקום שנתחבר ונראה כי הדבר אינו מקרי, שכן עורך המדרש השתדל ליצור מדרש דמוי קלאסי דוגמת המדרשים הקדומים בראשית רבה וויקרא רבה. אמצע המאה ה-12 הוא אם כן התאריך המשוער של עריכת המדרש.

⁶ ר' מאיר בן שמואל בנבנישתי בן המאה ה-16 בסלונקי חיבר אוסף הגהות למדרשים בשם 'אות אמת'. בספרו הוא מצביע על ההבחנה בין שני חלקי המדרש ועל הדמיון המוחלט בחלקו השני של המדרש למדרש התנחומא. אך הוא עדיין האמין שהמדרש נוצר על ידי האמורא הבבלי רבה והוא מכנה את המדרש 'מדרש רבה ז"ל'.

*** תקציר ***

לסקירה המלאה והעדכנית ראה הספר [מבוא למדרשים מאת ענת רייזל](#) בהוצאת מכללת הרצוג - תבונות

